

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 - 9225

Yıl/Year: 6, Sayı/Number: 22,
Mart/March 2020, s./p. 157-169

Geliş/Submitted: 09.02.2020

Kabul/Accepted: 23.03.2020

Yayın/Published: 25.03.2020

DOI Number:

[10.29228/kesit.42082](https://doi.org/10.29228/kesit.42082)

Araştırma Makalesi

Münevver SEVİM

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0252-2040>

Amasya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
munevver.sevim61@gmail.com

Doç. Dr. Metin HAKVERDİOĞLU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9674-3292>

Amasya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Metin.hakverdioglu@amasya.edu.tr

FÂİZ EFENDİ VE ŞÂKİR BEY MECMUASI'NDA FİHRİST, TERCİ-İ BEND, TERKİB-İ BEND, GAZEL, GAZEL-İ MÜZEYYELLER VE SEYYİD VEHBÎ'NİN BİLİNMEYEN BİR GAZEL-İ MÜZEYYEL-İ BÎ-NUKADI¹

Özet

Klasik Türk edebiyatında şairler şiirlerini dîvan ve mecmualarda toplamışlardır. Bu yüzden edebiyatımızın en büyük kaynağı bu eserlerdir. Fâ'iz Efendi ve Şâkir Bey Mecmuası da özellikle Lâle Devrine ışık tutması bakımından önemli bir kaynaktır. Bu mecmua, Süleymaniye Kütüphanesi'nin Halet Efendi Bölümü'nde yer almaktadır. 636 varaktan oluşan mecmuada toplam 502 adet şiir mevcuttur. İçerisinde 256 kaside, 160 tarih, 19 gazel-i müzeyyel, 4 gazel, 9 terkîb-i bend, 5 terci-i bend ve diğer nazım şekilleri bulunmaktadır. Bu çalışmamızda Lâle Devri şairlerinin şiirlerini barındıran Fâ'iz Efendi ve Şâkir Bey Mecmuasındaki Fihrist, Terci-i Bend, Terkib-i Bend, Gazel ve Gazel-i Müzeyyelerden bahsedip, inceleme esnasında Seyyid Vehbî'nin Hamit Dikmen tarafından yayınlanan dîvanında yer almadığını fark ettiğimiz bir gazel-i müzeyyeli ele alacağız. Bu gazel-i müzeyyel noktasız harfler kullanılarak yazılmıştır. Türü ise methiyedir. Şiirde, dönemin padişahu

¹ Bu çalışma, Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında hazırlanmakta olan "Faiz Efendi ve Şâkir Bey Mecmuasında Fihrist, Terci-i Bend, Terkib-i Bend, Gazel, ve Gazel-i Müzeyyeler" adlı Yüksek Lisans tezinden türetilmiştir.

olan III. Ahmed ve Sadrazam Damat İbrahim Paşanın ortak yönlerinden övgüyle bahsedilmiştir. Bu çalışma ile Seyyid Vehbî'nin bilinmeyen bu gazel-i müzeyyelini edebiyat âlemine tanıtmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fâ'iz Efendi ve Şâkir Bey Mecmuası, Seyyid Vehbî, Gazel-i Müzeyyel, Lâle Devri.

IN FÂ'IZ EFENDI AND ŞÂKIR BEY MECMUAH, FİHRIST, TERCI-I BEND, TERKIB-I BEND, GHAZEL, GHAZEL-I MÜZEYYELS AND UNKNOWN GHAZEL-İ MÜZEYYEL-İ BÎ-NUKADI OF SEYYİD VEHBÎ

Abstract

In classical Turkish literature, poets collected their poems in dîvan and poetry collections (mecmuas). In this respect, they are a great resource for our literature. Fâ'iz Efendi and Şâkir Bey Mecmuası is an important source especially in terms of shedding light on the Tulip Age. This poetry collection is located in the Halet Efendi Department of the Süleymaniye Library. There are 502 poems in the poetry collection consisting of 636 leaves. It contains 256 ode, 160 history, 19 ghazel-i muzeyyel, 4 ghazel, 9 terkib-i bend, 5 terci-i bend etc. There are verse forms. In this study, the poetry of the poems of the Tulip Age, Fâ'iz Efendi and Şâkir Bey, who talked about the magistrates of Terci-i Bend, Terki-i Bend, Ghazel and Ghazel-i Muzeyyel, did not appear in the division of Seyyid Vehbî published by Hamit Dikmen. We will consider a ghazel-i müzeyyel that we noticed. This ghazel-i muzeyyel is written using non-dotted letters. Its type is eulogy. In poetry, the sultan of the period III. Common aspects of Ahmed and Grand Vizier Damat İbrahim Pasha were mentioned. With this study, it is aimed to introduce Seyyid Vehbî's unknown ghazel-i muzeyyel to the realm of literature.

Keywords: Fâ'iz Efendi and Şâkir Bey Mecmuah, Seyyid Vehbî, Ghazel-i Muzeyyels, Tulip Age.

GİRİŞ

Lâle Devri, 1718 yılında imzalanan Pasarofça Antlaşması'yla başlamış, 1730 yılında Patrona Halil İsyanı'yla sona ermiştir. Dönemin padişahu III. Ahmed, sadrazamı ise Damat İbrahim Paşa'dır. O dönemde, özellikle Haliç ve Boğaziçi'nde lâle yetiştiriciliği yaygınlaşmış olduğundan Yahya Kemal Beyatlı bu devir için Lâle Devri tabirini kullanmış ve bu kullanım daha sonra yaygınlaşarak dönemin adı olmuştur. Lâle Devri, genellikle zevk ve sefa dönemi olarak bilinir. Bu dönemde, siyasi ve askeri alanda gerileme yaşanmış olsa da kültür, edebiyat, sanat ve şiir alanında gelişmeler meydana gelmiştir. Özellikle şiir ve edebiyat bu dönemde altın çağını yaşamış, başta Nedîm olmak üzere pek çok şair yetişmiştir. Seyyid Vehbî(?-1736) de bu dönemin önemli şairleri arasında yer alır. Sosyal ve siyasal hayatı konu edindiği eserleri vardır. Nitekim dönemin eğlence içerikli sosyal hayatını Surnâmesi'nde, Pasarofça Antlaşması'nı ise Sulhiyesi'nde ele almıştır. Padişah fermanıya "reis-i şâirân" unvanını alan Osmanzâde Taib(1660?-1724), yine ressamlığı, minyatür ustalığı, ve hattatlığı ile tanınan Levnî(?-1733) ve

tarihçi Nâimâ da bu dönemde yetişmiş önemli isimlerdendir. Lâle Devri'nde yaşanan bu sanatsal ve kültürel gelişmelere rağmen aşırı harcamalar ve israfa karşı tepkiler de artmıştır. Sadrazamın kendi yakınlarını önemli mevkilere getirmesi, artan işsizlik, halkın zor durumda olması gibi etkenler sonucunda Patrona Halil İsyanı çıkmış ve bu isyan sonucunda Sadrazam Damat İbrahim Paşa idam edilmiştir. Padişah III. Ahmed tahttan indirilerek yerine yeğeni I. Mahmut getirilmiştir (www.islamansiklopedisi.org.tr/lale-devri#2-edebiyat, 2020).

Fâ'iz Efendi ve Şâkir Bey Mecmuası'nda oldukça hacimli ve zengin bir kaynaktır. Nitekim Metin Hakverdioğlu bir çalışmasında mecmuadan şöyle bahseder: “Genellikle geniş hacimli olan mecmualar, pek çok alandaki isimleri ve şiirleri bir araya getirir. Çalışmamıza kaynaklık eden Fâiz Efendi ve Şâkir Bey Mecmuası bu alanda güzel örneklerden birisidir. Eserin 636 varak gibi geniş bir hacme sahip olması yanında, mükemmel bir yazı örneği olması ve III. Ahmed ile Damat İbrahim Paşa hakkında yazılan -neredeyse- tüm şiirleri toplamış olması yönünden de nadir bir mecmua olduğu açıktır” (Hakverdioğlu, 2017: 78).

Mecmua üzerinde pek çok yazar çalışmış olmakla birlikte yapılan çalışmalar hâlâ devam etmektedir. Metin Hakverdioğlu'nun “Edebiyatımızda Lâle Devri ve Nevşehirli Dâmat İbrâhim Paşa'ya Sunulan Kasideler” adlı doktora tezi, mecmua hakkında oldukça kapsamlı bir çalışmadır. Lâle Devri hakkında okuyucuya bilgi vermekte ve Damat İbrâhim Paşa için yazılan kasideleri gün yüzüne çıkarmaktadır. Hakverdioğlu, yazmış olduğu “Fâiz Efendi ve Şâkir Bey Mecmuası” adlı makalesinde ise adı geçen mecmuayı edebiyat âlemine tanıtmıştır. Yine aynı yazar, “Lâle Devri Kaside Şâirleri ve Dîvanlara Girmemiş Dört Kaside Örneği” isimli makalesiyle Lâle Devri'nde kaside yazan şâirler ve dîvanlarda rastlanamayan kasîdeleri konu edinmiştir. Yazarın bir diğer makalesi ise “Lâle Devri ve Lâle İsimleri” adlı makalesidir. Bu makalede ise Lâle Devri ve mecmuadaki bazı kasîdelerde geçen lâle isimleri üzerine çalışmıştır. Hakverdioğlu'nun bir diğer makalesi ise “Fâiz Efendi ve Şâkir Bey Mecmuasından Lâle Devri Harpleri ve Sulhları-Ebcedli Tarih Manzumeleri” dir. Bu makalede Lâle Devri'nde yapılan savaş ve fetihler üzerinde durulmuş ve mecmuada yer alan ebcedli tarih manzumelerinden örnekler verilmiştir. Aynı yazarın, “Ebced Çözümlemeleri ile Fâiz Efendi-Şâkir Bey Mecmuasından Lâle Devri Tarih Manzumeleri” adlı kitabında, ebced hakkında bilgi verilmiş ve mecmuadaki tarih manzumelerindeki tarihler hesaplanmıştır. Son olarak Hakverdioğlu'nun doktora tezi çalışması “Nevşehirli Damat İbrahim Paşa İçin Yazılan Lâle Devri Kasideleri” ismiyle kitap halinde basılmıştır. Mecmua üzerine çalışma yapan bir diğer isim ise Ahmet Sevgi'dir. “Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın Emriyle Tertip Edilen Kaside Mecmuasındaki Müzeyyel Gazeller” isimli çalışmasıyla mecmuadaki gazel-i müzeyyelleri edebiyat âlemine tanıtmıştır. Eserin içindeki bir mesneviyi ele alan Mehmet Akif Yalçinkaya ise makalesinde Sa'dî'nin bir arz-ı halini gün yüzüne çıkarmıştır (Yalçinkaya 2019). Kenan Bayram ise “Fâiz Efendi ve Şâkir Bey Mecmuası'nın Mecmuaların Sistemik Tasnifi Projesine(MESTAP) Göre Tasnifi” adlı yüksek lisans tezi üzerine halen çalışmaktadır. Biz de “Fâiz Efendi ve Şâkir Bey Mecmuasında Fihrist, Terci-i Bend, Terki-i Bend, Gazel ve Gazel-i Müzeyyeller” isimli yüksek lisans tezimiz üzerine çalışmaya devam etmekteyiz.

Yukarıda bahsettiğimiz çok sayıda çalışmalardan da anlaşılacağı üzere Faiz Efendi ve Şâkir Bey Mecmuası, edebiyatımız için ciddi anlamda önem taşımaktadır. Özellikle Lâle Devri gibi tam anlaşılammış bir döneme ışık tutmaktadır. Bizim amacımız da bu mecmuayı bütün

ayrıntılarıyla ilim âlemine sunmaktır. Mecmuada henüz gün yüzüne çıkmamış pek çok şiir mevcuttur. Her dönemde olduğu gibi bu dönemde de bazı şiirler dîvanlara alınmamış olabilmektedir. Bu bağlamda Fâ'iz Efendi ve Şâkir Bey'in tertip ettikleri mecmua, dîvanlara girmeyen şiirleri tespit edebilmemize imkan sağlayan bir kaynak niteliğindedir. Bu çalışmamızda, Seyyid Vehbî'nin, Hamit Dikmen tarafından yayınlanan dîvanında rastlayamadığımız, noktasız harflerle yazılmış bir gazel-i müzeyyeli üzerinde durulacaktır. Gazel-i müzeyyeler hakkında ilk çalışma Prof. Dr. Ahmet Sevgi tarafından yapılmıştır (Sevgi, 2011: 71).

Fâ'iz Efendi ve Şâkir Bey Mecmuası'nda Fihrist, Terci-i Bend, Terkiib-i Bend, Gazel ve

Gazel-i Müzeyyeler

Fâ'iz Efendi ve Şâkir Bey'in Tertip Ettikleri Mecmuanın Tavsifi

Tablo 1.

Demirbaş No	Eser Adı	Müellif Adı	Türü/Alanı
	Mecmua	-	Manzum/ Edebiyat
Yaprak Sayısı	Ebatlar (mm)	Sütun Sayısı	Satır Sayısı
636 yaprak	270 x 140 mm dış ebadı, 190 x 95 mm iç ebadı.		Her sayfasında 14-17 satır bulunmaktadır.
Yazı Türü	Kâğıt Özelliği	Cilt Özelliği	Tezhip, vb. Özelliği
Tâ'lik	Aharlı, orta kalın, yer yer sarı, turuncu, pembe ve yeşil renkli kâğıt.	Meşin cilt.	Salbekli, köşebendli (köşebendler altın işlemeli), miklepli, şirâzeli, iç kapak ebru desenli ve şirâzesi dağınıktır.
Telif Tarihi	Müstensih	İstinsah Tarihi	İstinsah Yeri
-	Fâ'iz Efendi ve Şâkir Bey	-	-
Baş	Sonu		
'Arz-ı hâl-i Râşid Efendi berây-ı İstîzân (Fihrist)	Cenâb-ı Kibriyâ dâ'im ide şadr-ı vezâretde Şebi şadr ola rûzı rûz-ı nevrûz-ı şafâ-bahşâ		
Muhteva			
-İlk 7 varakta şiirlerin alfabetik fihristi verilmiştir.			
-Mecmuada toplam 502 şiir mevcuttur. Bu şiirlerin 256 tanesi kasidedir. Bunların 242 ta-			

nesi İbrahim Paşa' ya yazılmış kasidelerdir.

-Mecmuada toplam 98 şairin şiiri mevcuttur.

-Mecmuada toplam 160 tarih vardır.

-Mecmuada; 9 terki-i bend, 5 terci'-i bend, 2 müseddes, 1 lügâz, 2 mesnevi, 2 muaşşer, 17 manzume, 19 gazel-i müzeyyel, kıtaların bulunduğu iki mukattaât, 3 tahmis ve iki de nesir mevcuttur.

-Ayrıca mecmuada Arapça 7 kasîde, 17 tarih mevcuttur. Farsça 5 tane kasîde mevcuttur.

Eser Hakkında Yapılan Çalışmalar

Hakverdioğlu, Metin (2017). Fâiz Efendi ve Şâkir Bey Mecmuasından Lâle Devri Harpleri ve Sulhları (Ebcetli Tarih Manzumeleri). Amasya Üniversitesi, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 9, s. 73-101

Hakverdioğlu, Metin (2008). Fâiz Efendi ve Şâkir Bey Mecmuası. Selçuk Üniversitesi, *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 25, s. 131 -144.

Hakverdioğlu, Metin (2012). *Nevşehirli Damat İbrahim Paşa İçin Yazılan Lâle Devri Kasideleri*. Ankara: Sage Yayınları.

Hakverdioğlu, Metin (2007). *Edebiyatımızda Lâle Devri ve Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya Sunulan Kasideler*. Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hakverdioğlu, Metin (2008). Lâle Devri Kaside Şâirleri ve Dîvanlara Girmemiş Dört Kaside Örneği. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 26, s. 247 -266.

Hakverdioğlu, Metin(2008). Lâle Devri ve Lâle İsimleri. *Turkish Studies*, C.3 S.4 s.472-498

Hakverdioğlu, Metin(2019). *Ebcet Çözümlenmeleri İle Faiz Efendi-Şâkir Bey Mecmuasından Lale Devri Tarih Manzumeleri*. Ordu: Gece Kitaplığı.

Sevgi, Ahmet(2011). Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın Emriyle Tertip Edilen Kaside Mecmuasındaki Müzeyyel Gazeller. 1. *Uluslararası Nevşehir Tarih Ve Kültür Tarih Ve Kültür Sempozyumu Sempozyumu Bildirileri*. Nevşehir. s. 61-84.

Yalçinkaya, M. Akif (2019). Sa'dî'nin Manzum Bir Arz-ı Hâli, Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Mainz- Almanya, C. 8, s. 151-157.

Bayram, Kenan. *Fâiz Efendi ve Şâkir Bey Mecmuasının Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi-ne(MESTAP) Göre Tasnifi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Amasya: Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Notlar

Eserin tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi Kitaplığı, 763 numarada kayıtlıdır.

Mecmuanın, edebiyatımızı aydınlatan, kıymetli bir eser olduğu aşikârdır. Biz de tez çalışmamızda mecmuadaki fihrist bölümü, terci-i bend, terki-i bend, gazel ve gazel-i müzeyyelleri belirleyip transkript çalışması yaptık. Bu manzumelerin dîvanlarda bulabildiği-

miz şiirlerle karşılaştırdık ve farkları dipnotlarla gösterdik.

Fâ'iz Efendi ve Şâkir Bey'in tertipleedikleri mecmua, fihrist(içindekiler) bölümüyle başlar. 7 varaktan oluşan bu bölümde şiirler alfabetik sırayla yazılmıştır. Başlıkların ve varak numaralarının kırmızı mürekkeple, diğer kısımların ise siyah mürekkep ile yazıldığı görülmektedir. Fihrist bölümünde şiirlerin kolaylıkla bulunabilmesi için sayfalar satır ve sütunlara bölünerek kutucuklar oluşturulmuştur. Her bir kutucukta şiirlerin başlığı, ilk mısraları ve varak numaraları yer almaktadır. Toplamda ise fihrist bölümünde 510 şiir bulunmaktadır. Tez çalışmamızda da fihrist bölümü transkribe edilerek verilmiştir.

Terci-i bend; kafiyelenişi gazel şeklinde olan 5-10 beyitlik bölümlerin sonunda vasıta beyti ile birbirine bağlanan nazım şeklidir. Vasıta beyti her bentten sonra aynen tekrarlanır. Bu nedenle bentler arasında anlam birliği vardır. Bentlerin sayısı 5-12 arasında değişebilir. En sık kullanılan vezinler aruzun "fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün", "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" ve "fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün" kalıplarıdır. Tevhid, münacaat, naat, methiye, mersiye, tasavvuf vb. konularda yazılırlar. Her bentin sonunda aynı vasıta beyti tekrarlanmışsa terci-i bend, değişiyorsa terki-i bend denilmektedir(www.islamansiklopedisi.org.tr/terciibend, 2020).

Fâ'iz Efendi ve Şâkir Bey'in mecmuasında da toplam 5 adet terci-i bend bulunmaktadır. Bu nazım şekliyle şiir yazan şairler; Seyyid Vehbî (FŞM. vr. 438b-439a.), Râşid Efendi(FŞM. vr. 439a-440a.), Nedîm(FŞM. vr. 441bb-442b.), Sâmi Efendi(FŞM. vr. 468b-471b.), Rahmi Ağa(FŞM. vr. 570b-571b.)'dır. Tez çalışmamızda bu terci-i bentler transkribe edilerek verilmiştir.

Terki-i bend; kafiyelenişi genelde gazel şeklinde olan, 5-10 beyitlik bölümlerin sonunda vasıta beyti ile birbirine bağlanan nazım şeklidir. Vasıta beyti her bentten sonra değiştiği için terci-i bendlerden daha kolay kafiyelenir. Bu nedenle bu nazım türü daha çok tercih edilmiştir. Çoğunlukla 7-9 beyitli bentler kullanılmıştır. Münacaat, naat, methiye, hicviyye, din, tasavvuf, felsefe vb. konularda yazılırlar(Uzun: E.T. 10. 01. 2020).

Fâ'iz Efendi ve Şâkir Bey'in mecmuasında da 9 adet terki-i bend bulunmaktadır. Bu nazım şeklinde şiir yazan şairler; Neyli Efendi(FŞM. vr. 304a-305a.), Seyyid Vehbî(FŞM. vr. 310a-311b.), Kâmi Efendi(FŞM. vr. 322a-323a.), Lem'i Çelebi(FŞM. vr. 323a-324a.) Seyyid Vehbî(FŞM. vr. 489a-491b.), Râzi Efendi(FŞM. vr. 491b-492b.), Râzi Efendi(FŞM. vr. 510a-510b.), Râzi Efendi(FŞM. vr. 575a-575b.), Şâkir (FŞM. vr. 578b-580a.)'dir. Tez çalışmamızda bu terki-i bendler transkribe edilerek verilmiştir.

Gazeller genel olarak aşk, sevgili, şarap, kadın, tabiat, bahar vb. konular üzerine yazılır. Beyitler halinde yazılan gazellerin beyit sayısı 5-15 arasında değişebilir. Kafiye düzeni "aa, ba, ca, da" şeklindedir. Gazelin ilk beytine matla, son beytine makta denir. Matla beytinden sonra gelen beyte ise hüsn-i matla, makta beytinden önce gelen beyte hüsn-i makta denilmektedir. Bütün beyitlerde aynı konu işlenmişse "yek-ahenk gazel", her beyti birbirinden güzel biçimdeyse "yek-avaz gazel" denilmektedir. Dîvan edebiyatının en çok kullanılan nazım biçimi gazellerdir. (www.islamansiklopedisi.org.tr/gazel-edebiyat, 2020).

Fâ'iz Efendi ve Şâkir Bey'in Mecmuasında 4 adet gazel bulunmaktadır. Bu nazım türünde şiir yazan şairler; Natî(FŞM. vr. 14b-15a.), Râzi(FŞM. vr. 76b-77b.), Vehbî(FŞM. vr. 443a.), Mühürdâr Abdî(FŞM. vr. 590b.)'dır. Tez çalışmamızda bu dört gazel tespit edip transkribe edilerek verilmiştir.

Gazel-i müzeyyel ise şairlerin mahlas beytini söyledikten sonra gazellerini bitirmeyip bir ya da birkaç beyit eklemesiyle oluşmaktadır. Eklenen beyitlere ise zeyl denir (İpekten: E.T. 10. 01. 2020).

Fâ'iz Efendi ve Şâkir Bey'in mecmuasında 19 adet gazel-i müzeyyel bulunmaktadır. Bu mecmuada gazel-i müzeyyel yazan şairler; Natî(FŞM. vr. 31a-31b.), Râzî(FŞM. vr. 71b.), Sâhib Efendi(FŞM. vr. 283b-284a.), Seyyid Vehbî(FŞM. vr. 292a-293b.), Âsım Çelebi(FŞM. vr. 295a-296a.), Şâkir(FŞM. vr. 300b-301b.), Vehbî(FŞM. vr. 483a-483b.), Sâhib Efendi(FŞM. vr. 505a-505b.), Vehbî(FŞM. vr. 528a-528b.), Vehbî(FŞM. vr. 528b-529a.), Vehbî(FŞM. vr. 529a.), Vehbî(FŞM. vr. 551a-551b.), Çelebizâde 'Âsım(FŞM. vr. 556b-557a.), Âsım(FŞM. vr. 557a-557b.), Âsım(FŞM. vr. 590a-590b.), Abdî Ağa(FŞM. vr. 596b-597a.), Münîf(FŞM. vr. 620a.), Münîf(FŞM. vr. 620a-620b.), Şâkir(FŞM. vr. 630a-631a.)'dir. Gazel-i müzeyyeller üzerine ilk çalışmayı Prof. Dr. Ahmet Sevgi yapmıştır. Biz de tezimizde bu gazel-i müzeyyelleri transkribe edip bulabildiğimiz dîvanlardaki metinleriyle karşılaştırmasını yaptık.

Seyyid Vehbî

Lâle Devri'nin önemli şairleri arasında yer alan Vehbî'nin 1674(?) yılında doğduğu tahmin edilmektedir. İstanbul doğumlu olup asıl adının Hüseyin olduğu bilinmektedir. Gençlik döneminde Hüsami mahlasını kullanmış, daha sonra hocası Mirza-zâde Ahmed Neylî ona "çalışmakla kazanılmayıp Allah'ın lütfu ile olan" anlamına gelen Vehbî mahlasını vermiştir. Ceddi ehl-i beyte dayandığından dolayı Seyyid Vehbî olarak anılmaktadır. Vehbî, dönemin kıymetli hocalarından ders almış, hat sanatını öğrenmiş, devlet mensuplarının hizmetinde mektupçuluk, tezkirecilik, ve kassamlık yapmıştır. Yazmış olduğu şiirlerle III. Ahmed'in de dikkatini çekmeyi başarmıştır. Sulhiyye adlı eserini Sadrazam İbrahim Paşa'nın isteği üzerine yazmış ve eserinde Pasarofça Antlaşması'nı konu edinmiştir. Sûrnâme-i Vehbî adlı eserinde ise III. Ahmed'in şehzadeleri için hazırladığı sünnet düğününü konu edinmiş ve bu eseriyle ünü giderek yayılmıştır. Padişah ve sadrazam tarafından sevilen şair önce Tebriz' e kadı olarak gönderilmiş daha sonra Kayseri, Manisa ve Halep'te de kadılık görevinde bulunmuştur. Halep'ten ayrıldıktan sonra hac görevini yerine getirmek için Mekke'ye giden Vehbî burada rahatsızlanmış ve 1736 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

Seyyid Vehbî 18. yüzyılın en önemli şairleri arasında yer almaktadır. Şiirlerinde başta Nabî'nin hikemî tarzını benimsemiş daha sonra ise Nedîm'in yolundan gitmiş ve onun şiirlerini ne tahmis yapmıştır. Kasidede ise kendine ekol olarak Nefî'yi almıştır.

"Vehbî, kasidede Nefî'yi, gazelde Nâbî'yi örnek aldığı belirtip kendi tarzını onların tarzına yakın görse de onu önemli kılan daha başka yönleridir. Örneğin kasidelerini etkili kılan, gür ve hamasî söyleyişten ziyade tahkiye ile hareketlendirilmiş tarzıdır. Gazellerinde güçlü bir Nâbî etkisi olsa da şiirlerinde klasik söyleyişin etkileri ağır basar. Bu durum da onu Nâbî takipçiliğinden ziyade klasik tarza yakınlaştırır" (Ceylan, 2011: 99).

"Lâle Devri şairlerinden olan Vehbî, döneminde ve döneminden sonraki kaynaklarda usta bir şair olarak değerlendirilir. Padişah fermanıyla re'îs-i şâ'irân seçilen Osmanzâde Tâib, döneminin şairlerini tanıttığı Vekâletnâme'sinde Vehbî'yi "hüsrev-i mülk-i ma'ânî" olarak vasıflandırır ve "Vekîlimdür benim Vehbî-i mu'ciz-dem" ifadesiyle de kendinden sonra "re'îs-i şâ'irân" olarak onu vekil tayin ettiğini belirtir" (Toprak, 2017: 202).

Eserleri

Hamit Dikmen, Seyyid Vehbî'nin eserlerini şöyle sıralamıştır:

1. Dîvan

"Hamit Dikmen tarafından doktora çalışması olarak üç nüshası karşılaştırılmak suretiyle neşre hazırlanan dîvanda (bk. bibl.) bir münâcât, dört na't, bir mi'râciyye, beş rubâî şeklinde tevhidle kırk üç na't, seksen altı kaside, bir takriz, dört arz-ı hâl, iki mektup, 128 tarih manzumesi, iki terki-i bend, iki terci-i bend, iki müseddes, yirmi tahmîs, dört şarkı, 266 gazel, elli bir kıta, on dokuz lugaz, yetmiş beş rubâî, iki nazım, yirmi beş müfred ve altmış iki adet matla' beyti mevcuttur.

2. Sûrnâme

Ahmed'in şehzadelerinin sünnet, kızlarının düğün merasimlerini günü gününe takip eden şairin gördüklerini bütün teferruatı ile aktardığı mensur bir eserdir. Türünün en meşhur örneği olan kitapta şair aynı zamanda İstanbul'u tanıtmakta, devrin örf ve âdetlerini anlatmaktadır.

3. Hadîs-i Erbaîn Tercümesi

Türünün başarılı sayılabilecek bir örneği olan ve bir nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan (TY, nr. 1376, vr. 3^b-6^a) bu tercümede her hadis metni dört mısralık bir kıta içinde iktibas edilmiştir.

4. Risâle-i Sulhiyye

1130 (1718) yılında imzalanan Pasarofça Antlaşması hakkında Sadrazam Damad İbrâhim Paşa'nın emriyle kaleme alındığı anlaşılan manzum risâlede Varadin mağlûbiyetiyle Belgrad'ın kaybedilişi anlatılmakta, ancak İbrâhim Paşa'nın bu işi barışla sonuçlandıracağı dile getirilmektedir. Bir nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (TY, nr. 2711, vr. 220^b-229^b).

5. Leylâ vü Mecnûn

Kafzâde Fâizî'nin (ö. 1031/1622) başlayıp Seyyid Vehbî'nin tamamladığı Leylâ vü Mecnûn'un Nev'îzâde Atâî'nin hattıyla 1624'te yazılmış bir nüshası bulunmaktadır (Levend, s. 325). Eser ayrıca Fâizî dîvanının bazı nüshaları içinde de yer alır (İÜ Ktp., TY, nr. 1699).

6. Takrîz

Seyyid Vehbî devrin tanınmış bazı edipleri gibi Mustafa Safâyî'nin Tezkire'sine yazdığı uzun takriziyle da dikkat çekmektedir (Tezkiretü's-şuarâ-yı Safâyî, DTCF Ktp., Mustafa Con, B boyu, nr. 601, vr. 2-3" (www.islamansiklopedisi.org.tr/seyyid-vehbi, 2020).

Seyyid Vehbî'nin Bilinmeyen Gazel-i Müzeyyel-i Bî-Nukadî Hakkında

Gazellerin beyit sayısı 5-15 arasında olduğunu söylemiştik. Şairler mahlasını söyledikten sonra bir kişiyi övmek veya isteklerini dile getirmek için şiire beyit ekleyebilirler. Böyle gazellere gazel-i müzeyyel adı verilmektedir. Ele aldığımız bu manzumede de mahlastan sonra bir beyit daha eklenmiş ve dönemin padişahı III. Ahmed övülmüştür. Manzumenin bu özelliklerine baktığımızda gazel-i müzeyyel formuna uygun düştüğünü görmekteyiz (Sevgi, 2011: 98).

Gazel-i müzeyyelin başlığı kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Altı beyitten meydana gelen

manzume, aruzun Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün kalıbıyla yazılmıştır. aa, ba, ca, da.. şeklinde kafiyelenmiştir. Bu gazel-i müzeyyelin bir diğer özelliği ise noktasız harflerle yazılmış olmasıdır. Seyyid Vehbî'nin bu gazel-i müzeyyelinin türü methiyedir. III. Ahmet ve Damat İbrahim Paşa için yazılan bu şiir ile ikisinin ortak yönleri bir arada söylenmiştir.

Gazelin Açıklaması:

Gazel-i Müzeyyel Bî-Nükât Li-Vehbî Efendi Der-Vasf-ı Cenâb-ı Hazret-i

Veliyyü'n-ni'am²

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

1. Revâdur olsa gönül 'âleme ehem-i umûr

Dem-i mesâ vü şeherde du'â-yı şadr-ı şudûr

Şu anda, âlemde gönlüme en önemli iş, gece gündüz o sadrazama dua etmek olsa revadır. Gece gündüz gönlüm, o Sadrazam Damat İbrahim Paşa için dua etmek için çabalasa dursa yeridir.

Gazel-i müzeyyelin ilk beytinde şair, Sadrazam Damat İbrahim Paşa'yı övmüştür. İbrahim Paşa; cömert ve mütevazı bir kişi olarak bilinmektedir. Yeniliğe açık olması sebebiyle döneminde pek çok alanda gelişme yaşanmıştır. Özellikle imar ve yeniden yapılanma üzerine ağırlık veren Sadrazam Damat İbrahim Paşa; çok sayıda çeşme, cami, medrese, saray ve kütüphane yaptırmıştır. İlk Türk matbaası da onun zamanında kurulmuştur. Yine yangınlarla mücadele edebilmek için yangın teşkilatı kuran da kendisidir. Seyyid Vehbî, gazelinde devlete yaptığı bu katkılardan dolayı Sadrazam Damat İbrahim Paşa'ya ne kadar dua edilse de az olacağını vurgulamak istemiştir.

2. Esâs-ı 'adl ü keremdür 'imâd-ı mülk ü milel

Ser-â-ser olmada 'âlem mü'esses ü ma'mûr

O, İbrahim Paşa'nın en önemli özelliği adalet ve ihsandır, temel direği ise millet ve devlettir. Onun devrinde baştan başa tüm âlem yeniden şekillenmekte ve mamur olmaktadır.

Damat İbrahim Paşa'nın imar faaliyetlerine düşkünlüğü III. Ahmed'in de karakterinde olan bir özelliklidir. Bu iki karakter imar konusunda iyi anlaşmış ve İstanbul'da Sadabat gibi nadide bir yalılar silsilesi, Anadolu'da Nevşehir gibi yeni bir şehir doğmuştur.

3. Kemâl-i hilm ü kerem 'adl ü 'ilm ü dâd u himem

O şıhr-ı ekrem-i dâdâr-ı 'âleme maşşûr

Yumuşak huyluluk ve olgunluğun en üst seviyesi; adalet, doğruluk ilim ve himmetler ondadır. O, âlemin adaletli hükümdarının kerem sahibi akrabası olarak yakını olmuştur. O, yumuşak huyu, keremi, adaleti, ilmi ve himmeti ile III. Ahmet gibi âdil bir padişahın yakını, damadı olmuştur.

Şiirin 3. beytinde hem Sadrazam Damat İbrahim Paşa hem de III. Ahmet övülmüştür.

² FŞM. vr. 551a-551b.

Şair; İbrahim Paşa'nın yumuşak huyu, olgunluğu, ilmi ve himmeti üzerinde dururken III. Ahmed'in adaletli olduğunu dile getirilmiştir.

4. O resme 'âlem-i esrârdur olur âgâh

Ger olsa levha-i dilde muharrer ü mestûr

Öyle ki onun sayesinde tün bilinmeyenler açık ve net görünür olur; isterse kapalı bir şekilde gönül levhasında yazılı olsun. O, halkın ne istediğini, onlar daha ifade etmeden bilir ve gerçekleştirir.

İbrahim Paşa'nın özellikle halkın rahatı için yaptığı külliyeleler meşhurdur. İstanbul'da yaptırdığı çeşmeler yanında Nevşehir'de inşa ettirdiği külliye bu yönden dikkate şayandır. Nevşehir'deki külliyenin hamamına parasız girilmesi onun halkı rahat ettirme çabalarından bir olarak görülebilir.

5. Der-i mekârim-i şadru'ş-şudûra var Vehbî

Dilersen ola kelâl ü melâl sûr u sürûr

Ey Vehbî, eğer dilersen bitkinlik ve hüznlerden huzur ve mutluluğa kavuşmak; o zaman o, mutluluğun kaynağı, iyilikler sahibinin kapısına var. Ey Vehbî, eğer bir sıkıntın varsa ve huzur ve mutluluk arıyorsan Sultan Ahmed'in ve Damat İbrahim Paşa'nın kapısına var.

Şiirin 5. beytinde şairin mahlası bulunmaktadır. Şair, çok kolay şekilde şiir söyleme özelliğine sahip olduğu için "Vehbî" yani "Allah vergisi" mahlasını almıştır. Seyyid Vehbî yine bu beytinde Sultan Ahmed ve Damat İbrahim Paşa'ya övgülerde bulunmuş, mutluluğun ve iyiliğin kapısı olarak onları işaret etmiştir.

6. Elünde dehr ola şadrunda mihr-i kâm-verâ

Müdâm 'adlûn ola hâris-i mehâm-ı umûr

Ey saltanat sahibi, elinde dünya ve içinde mutlulukların güneşi ola. Daima en kıymetli ve hırslı olduğun işin adaletin ola. Ey saltanat sahibi, dünya elinde ola, tüm dünyayı sen feth edesin; senin önünde daima mutluluk güneşi parlaysın. En önemli ve hırs ile yaptığın iş daima adaletin ola. Dünyaya adaleti sen getiresin.

Son beyitte şair, yine III. Ahmed'in adaleti üzerinde durmuş, dünyaya hakim olmasını dilemiş, ve onun için dualar etmiştir.

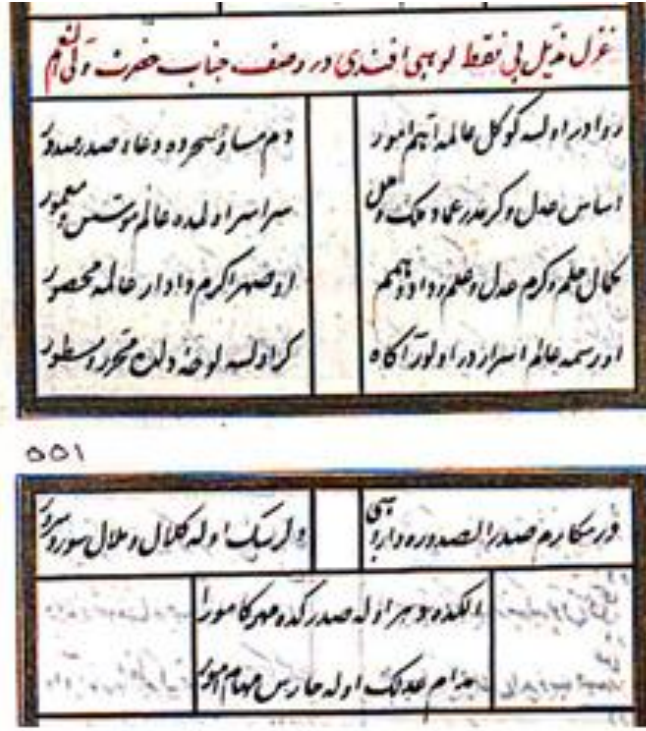
SONUÇ

Bu çalışma, Fâiz Efendi ve Şâkir Bey Mecmuasındaki Fihrist, Terci-i Bend, Terki-i Bend, Gazel, Gazel-i Müzeyyeleri tasnif etmekte; Seyyid Vehbî'nin noktasız harflerle yazılmış bir gazel-i müzeyyelini gün yüzüne çıkarmaya çalışmaktadır. Manzume, Fâiz Efendi ve Şâkir Bey'in tertipleedikleri 636 varaklık oldukça hacimli mecmuada karşımıza çıkmıştır. Lâle Devri'nin sevilen şairlerinden olan Seyyid Vehbî manzumedeki, Sadrazam Damat İbrahim Paşa ve III. Ahmed'i övmüştür. Şiirin bir methiye olması yanında noktasız harflerle yazılmış olması da ilginçtir.

Adı geçen mecmuada halen gün yüzüne çıkmamış pek çok şiir mevcuttur. Gerek bu

mecmua gerek diğer şiir mecmuaları, şairlerin dîvanlarına almadıkları veya alamadıkları şiirleri tespit etmemiz için önemli kaynaklardır. Fâiz Efendi ve Şâkir Bey Mecmuası üzerine yapılan çalışmaları özetlediğimiz çalışmamız iki tane yeni yüksek lisans tezini de müjdelemektedir. Bu mecmua ile, Lâle Devri üzerindeki pek çok sır perdesi aralanmış olduğu için her yapılan çalışma yeni bir bilgi penceresi açma hüviyetindedir, denebilir.

Orijinal Metin ve Transkribi

Transkripsiyonlu Metin

Gazel-i Müzeyyel Bî-Nukadî Li-Vehbî Efendi Der-Vaşf-ı Cenâb-ı Hâzret-i Veliyyü'n-ni'am³

Mefâ'ilün/Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün

1. Revâdur olsa göñül 'âleme ehem-i umûr
Dem-i mesâ vü şeherde du'â-yı şadr-ı şudûr
2. Esâs-ı 'adl ü keremdür 'imâd-ı mülk ü milel
Ser-â-ser olmada 'âlem mü'esses ü ma'mûr

³ FŞM. vr. 551a-551b.

3. Kemâl-i hilm ü kerem 'adl ü 'ilm ü dâd u himem
O şıhr-ı ekrem-i dâdâr-ı 'âleme maşşûr
4. O resme 'âlem-i esrârdur olur âgâh
Ger olsa levha-i dilde muharrer ü meşûr
5. Der-i mekârim-i şadru's-şudûra var **Vehbî**
Dilerseñ ola kelâl ü melâl sûr u sürûr
6. Elüñde dehr ola şadruñda mihr-i kâm-verâ
Müdâm 'adlüñ ola hâris-i mehâmm-ı umûr

KAYNAKÇA

- Bayram, K. Fâiz Efendi ve Şâkir Bey Mecmuasının Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi-ne(MESTAP) Göre Tasnifi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Amasya.
- Ceylan, Ö. (2011). Bağ Bozumu. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Dikmen, Hamit. (2009). Seyyid Vehbi. (Erişim tarihi: 10 Ocak 2020). <https://www.islamansiklopedisi.org.tr/seyyid-vehbi>
- Dikmen, H. (1991). Seyyid Vehbî ve Dîvanı'nın Karşılaştırmalı Metni, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Hakverdioğlu M. (2017). Fâiz Efendi ve Şâkir Bey Mecmuasından Lâle Devri Harpleri ve Sulh-ları (Ebcedli Tarih Manzumeleri). Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 9: 73-101.
- Hakverdioğlu, M. (2008). Fâiz Efendi ve Şâkir Bey Mecmuası. Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi, S. 25: 131 -144.
- Hakverdioğlu, M. (2012). Nevşehirli Damat İbrahim Paşa İçin Yazılan Lâle Devri Kasideleri. Ankara: Sage Yayınları.
- İpekten, Haluk. (1996). Gazel. (Erişim tarihi: 10 Ocak 2020, <https://www.islamansiklopedisi.org.tr/gazel--edebiyat>
- Levend, A. S.(1959). Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özcan, Abdülkadir. (2003). Lâle Devri. (Erişim tarihi: 10 Ocak 2020, <https://www.islamansiklopedisi.org.tr/lale-devri#2-edebiyat>

- Sevgi, A. (2011). "Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın Emriyle Tertip Edilen Kaside Mecmuasındaki Müzeyyel Gazeller", 1. Uluslararası Nevşehir Tarih Ve Kültür Tarih Ve Kültür Sempozyumu Sempozyumu Bildirileri, 16-19 Kasım, Nevşehir.
- Toprak, Z. (2017). Seyyid Vehbî'nin Şiir Anlayışı. Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, S. 9: 200-227.
- Uzun, Mustafa İsmet. (2011). Tercii Bend. (Erişim tarihi: 10 Ocak 2020), <https://www.islamansiklopedisi.org.tr/terciibend>
- Yalçınkaya, M. A. (2019). Sa'dî'nin Manzum Bir Arz-ı Hâli. Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Mainz- Almanya, C. 8: 151-157.